

peccavi tibi (Psal. xl, 5). Quid facerent, qui de libero sibi gloriantur arbitrio (quod non negatur, cum Dei duntaxat adjutorio), si jam absorpta fuisset mors in victoria, si jam mortale nostrum induerit immortalitatem, et corruptibile nostrum induerit incorruptionem (I Cor. xv, 53, 54)? Ecce fetent vulnera, et superbo petitur medicina. Non dicunt sicut justus, *Nisi Dominus adjuvisset me, paulo minus habitasset in inferno anima mea* (Psal. xciii, 17). Non dicunt sicut sanctus, *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilavit qui custodit eam* (Psal. cxxvi, 1).

6. Sed ora, piissime pater, ut jam non curam geramus, nisi pro peccato nostro lacrymis expiando, et Dei gratia commendanda. Ora, domine pater, ut non urgeat super nos puteus os suum (Psal. lxxviii, 16), ut salvemur a descendentibus in lacum (Psal. xxix, 4), ut non pereat cum impiis anima nostra (Psal. xxv, 9) per superbiam nostram, sed sanetur per Domini gratiam. Sicut ergo precepisti, domine papa, frater noster Florus, servus Sanctitatis tuæ, omni alacritate perrexit, cui non impedit, sed proficit fatigatio, ut accedat ei dilucidata cordis instructio; quem tuæ Sanctimonie suppliciter commendamus, pariterque deposcimus, ut et ignaros tuis orationibus Domino commendes mansuetissime componendos. Ora, domine et dulcissime pater, ut fugiat diabolus de congregatione nostra, et amota omni alienarum questionum procella, navis propositi nostri epibatis(a) quietis onusta intra stationem tutissimi portus secure consistat, dum navigat per hoc mare magnum et immensum, et in illo portu, intra quem jam non erit metuendum vitæ navigium, mercium indiscrepans accipiat pretium placitarum. Hoc tuæ Sanctitatis impetraturos nos confidimus adjutorio, per gratiam quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Omnes filios apostolatus tui domnos nostros clericos, ac sanctos in congregatione propositi servientes deprecamur ut digneris nostro officio salutare, ut cum tua Beatitudine omnes pro nobis orare dignentur. Indiscrepans Trinitas Domini Dei nostri apostolatum tuum, quem elegit per gratiam, conservet nobis in Ecclesia sua, et nostri memorem coronet in Ecclesia magna, quod optamus, domino. Si quid autem famulus tuæ Sanctitatis frater suggesserit Florus, pro regula monasterii, digneris, pater, petimus, libenter accipere, et per omnia nos infirmos instruere.

(a) Epibatai dicuntur milites classarii, qui in navibus merentur.

S. AURELI AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE

CORREPTIONE ET GRATIA

AD EUMDEM VALENTINUM ET CUM ILLO MONACHOS ADRUMETINOS

Liber unus (a).

Principio dicit quænam sit catholica fides de lege, de libero arbitrio et de gratia. Gratiam Dei per Jesum Christum eam esse docet, qua sola homines liberantur a malo, et sine qua nullum prorsus faciunt bonum, non solum monstrante ipsa quid faciendum sit, sed etiam præstante ipsa ut id cum dilectione faciant, cum iis Deus inspirationem bonæ voluntatis atque operis largiatur. Correctionem hominum malorum, qui hanc gratiam non acceperunt, nec injustam esse, cum sua voluntate mali sint; nec inutilem, tametsi fatendum est non nisi per Deum fieri ut prosit. Perseverantiam in bono magnum revera esse Dei munus: nec tamen ideo ejus qui non perseveraverit, negligendam esse correptionem; et qui non accepto hoc dono fuerit sua voluntate relapsus in peccatum, eum non correptione tantum, sed si usque ad mortem in malo permanserit, etiam æterna damnatione dignum esse. Cur hoc donum ille accipiat, ille non accipiat, esse inscrutabile. Ex prædestinatis nullum perire posse: ac subinde perseverantiam, quam non omnes accipiunt qui hic filii Dei appellantur, iis omnibus dari qui vere filii sunt præscientia et prædestinatione Dei. Respondet ad quæstionem quæ de Adamo se offert, quomodo ipse non perseverando peccavit, qui perseverantiam non accepit. Ostendit tale primum ipsi datum esse adjutorium, sine quo non posset in bono permanere si vellet, non quo fieret ut vellet: nunc vero per Christum dari, non solum sine quo permanere in bono non possumus, etiamsi velimus, verum etiam tantum ac tale, quo fiat ut velimus. Prædestinatorum, quibus proprium est hujusmodi donum, probat certum esse numerum neque augendum, neque minuendum; et cum ignotum sit quis ad eum numerum pertineat, quis non pertineat, medicinalem correptionem adhibendam esse omnibus peccantibus, ne vel ipsi pereant vel alios perdant. Concludit demum, nec gratia prohiberi correptionem, nec correptione negari gratiam.

CAPUT PRIMUM. — 1. Lectis litteris vestris, Valentine frater dilectissime, et qui simul servitis Deo, quas per fratrem Florum, et eos qui cum illo ad nos venerunt, misit Charitas vestra, egi Deo gra-

tias, quod vestram in Domino pacem, et in veritate consensionem, et in charitate flagrantiam vestro nobis reddito sermone cognovi. Quod autem ad subversionem quorundam apud vos molitus est inimicus,

ADMONITIO PP. BENEDICTINORUM.

Liber de Correptione et Gratia ad eosdem codices cum libro de Gratia et Libero Arbitrio, quos supra memoravimus, col. 881-882, collatus et emendatus fuit.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retr. et Confess., tom. 1, memoratas. M.

(a) Scriptus anno Christi 426 aut 427, aliquanto post Pascha.

Deo miserante et ejus insidias in suorum servorum profectum¹ mirabili bonitate vertente, ad hoc potius valuit, ut nulli vestrum destruerentur in pejus, sed nonnulli instruerentur in melius. Non itaque opus est omnia identidem retractare, quæ sufficienter vobis pleno libro disputata transmisimus (*Libro de Gratia et Libero Arbitrio*): quem quomodo susceperitis, rescripta indicant vestra. Verumtamen semel lectum nullo modo arbitremini satis vobis innotescere potuisse. Si ergo eum fructuosissimum habere vultis, non vos pigeat relegendo habere notissimum, ut diligentissime² sciatis quibus et qualibus quæstionibus solvendis atque sanandis, non ibi humana, sed divina occurrat auctoritas, a qua recedere non debemus, si volumus pervenire quo tendimus.

2. Dominus autem ipse non solum ostendit nobis, a quo malo declinemus, et quod bonum faciamus, quod solum potest legis littera: verum etiam adjuvat nos, ut declinemus a malo, et faciamus bonum (*Psal. xxxvi, 27*), quod nullus potest sine spiritu gratiæ³: quæ si desit, ad hoc lex adest, ut reos faciat et occidat. Propter quod dicit Apostolus, *Littera occidit, spiritus autem vivificat* (*II Cor. iii, 6*). Qui ergo legitime lege utitur, discit in ea malum et bonum, et non confidens in virtute sua confugit ad gratiam, qua præstante declinet a malo, et faciat bonum. Quis autem confugit ad gratiam, nisi cum a Domino gressus hominis diriguntur, et viam ejus volet (*Psal. xxxvi, 23*)? Ac per hoc et desiderare auxilium gratiæ, initium gratiæ est: de quo ait ille, *Et dixi: Nunc cœpi; hæc est immutatio dexteræ Excelsi* (*Psal. lxxvi, 11*). Liberum itaque arbitrium et ad malum et ad bonum faciendum confitendum est nos habere: sed in malo faciundo liber est quisque justitiæ servusque peccati; in bono autem liber esse nullus potest, nisi fuerit liberatus ab eo qui dixit, *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis* (*Joan. viii, 36*). Nec ita ut, cum quisque fuerit a peccati dominatione liberatus, jam non indigeat sui liberatoris auxilio: sed ita potius, ut ab illo audiens, *Sine me nihil potestis facere* (*Id. xv, 5*); dicat ei et ipse, *Adjutor meus esto, ne derelinquas me* (*Psal. xxvi, 9*). Hanc fidem, quæ sine dubio vera et prophetica et apostolica et catholica fides est, etiam in fratre nostro Floro invenisse me gaudeo: unde hi potius corrigendi sunt, quos quidem propitio Deo correctos esse jam existimo, qui eum non intelligebant.

CAPUT II. — 3. Intelligenda est enim gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, qua sola homines liberantur a malo, et sine qua nullum propositum sive cogitando, sive volendo et amando, sive agendo faciunt bonum: non solum ut monstrante ipsa quid faciendum sit sciant, verum etiam ut præstante ipsa faciant cum dilectione quod sciunt. Hanc quippe inspirationem bonæ voluntatis atque operis

¹ Aliquot Mss., *profectum*.

² Lovanienses corrigendum putabant, *diligentissime*. At manuscripti Gallicani et Vaticani cum antiquioribus editionibus habent, *diligentissime*.

³ Corbeiensis vetustissimus codex, *nisi spiritu gratiæ*. Casalensis, *nisi spiritu gratiæ*.

posecebat Apostolus eis, quibus dicebat, *Oramus autem ad Deum, ne quid faciatis mali, non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est faciatis* (*II Cor. xiii, 7*). Quis hoc audiat, et non evigilet, atque fateatur a Domino Deo nobis esse, ut declinemus a malo, et faciamus bonum? Quandoquidem non ait Apostolus, *Monemus, docemus, hortamur, increpamus*: sed ait, *Oramus ad Deum, ne quid faciatis mali, sed quod bonum est faciatis*. Et tamen etiam loquebatur eis, et faciebat illa omnia quæ commemoravi; monebat, docebat, hortabatur, increpabat: sed sciebat hæc omnia non valere, quæ plantando et rigando faciebat in aperto, nisi cum pro illis exaudiret orantem, qui dat incrementum in occulto. Quoniam sicut idem doctor Gentium dicit, *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus* (*I Cor. iii, 7*).

4. Non se itaque fallant, qui dicunt, « Ut quid nobis prædicatur atque præcipitur, ut declinemus a malo et faciamus bonum, si hoc nos non agimus, sed id velle et operari Deus operatur in nobis » (*Philipp. ii, 13*)? Sed potius intelligant, si filii Dei sunt, spiritu Dei se agi (*Rom. viii, 14*), ut quod agendum est agant; et cum egerint, illi a quo agunt gratias agant. Aguntur enim ut agant, non ut ipsi nihil agant; et ad hoc eis ostenditur quid agere debeant, ut quando id agunt sicut agendum est, id est, cum dilectione et delectatione justitiæ, suavitatem quam dedit Dominus, ut terra eorum¹ daret fructum suum (*Psal. lxxxiv, 13*), accepisse se gaudeant. Quando autem non agunt, sive omnino non faciundo, sive non ex charitate faciundo; orent, ut quod nondum habent accipiant. Quid enim habebunt, quod non accepturi sunt? aut quid habent, quod non acceperunt (*I Cor. iv, 7*)?

CAPUT III. — 5. « Ergo, » inquit, « præcipiant tantummodo nobis quid facere debeamus qui nobis præsent, et ut faciamus orent pro nobis: non autem nos corripiant et arguant, si non fecerimus. » Imo omnia fiant: quoniam doctores Ecclesiarum Apostoli omnia faciebant, et præcipiebant quæ fierent, et corripiebant si non fierent, et orabant ut fierent. Præcipit Apostolus dicens, *Omnia vestra cum charitate² fiant* (*Id. xvi, 14*). Corripit dicens, *Jam quidem omnino delictum est in vobis³, quia judicia habetis vobiscum. Quare enim non magis iniquitatem patimini? quare non potius fraudamini? Sed vos iniquitatem facitis, et fraudatis, et hoc fratres⁴. An nescitis quia injusti regnum Dei non possidebunt* (*Id. vi, 7-9*)? Audiamus et orantem: *Vos autem, inquit, Dominus multiplicet, et abundare faciat in charitate in invicem et in omnes* (*I Thess. iii, 12*). Præcipit, ut habeatur charitas: corripit, quia non habetur charitas: orat, ut abundet charitas. O homo, in præceptione cognosce quid debeas habere; in correptione cognosce

¹ Am. Er. et plerique Mss., *ejus*.

² Sic manuscripti Gallicani et Vaticani ut supra col. 902. At editi, *in charitate*.

³ Mss. *omittunt, in vobis*.

⁴ Editi, *fratribus*. Omnes autem Mss., *fratres*: accipiendum in accusandi casu, juxta græcum.

tuo te vitio non habere; in oratione cognosce unde accipias quod vis habere.

CAPUT IV. — 6. « Quomodo, » inquit, « meo vitio non habetur, quod non accepi ab illo, a quo nisi detur, non est omnino alius¹ unde tale ac tantum munus habeatur? » Patimini me paululum, fratres mei, non adversum vos, quorum rectum est cor cum Deo, sed adversus eos qui terrena sapiunt, vel adversus ipsas humanas cogitationes, pro cœlestis et divinæ gratiæ veritate certare². Hoc enim dicunt, qui in suis malignis operibus ab hujus gratiæ prædicatoribus corripri nolunt: « Præcipe mihi quid faciam: et si fecero, age pro me gratias Deo, qui mihi ut facerem dedit; si autem non fecero, non ego corripendus sum, sed ille orandus est, ut det quod non dedit, id est ipsam, qua præcepta ejus fiunt³, fidelem Dei et proximi charitatem. Ora ergo pro me ut hanc accipiam, et per hanc ex animo cum bona voluntate quæ præcipit faciam. Recte autem corriperer, si eam mea culpa non haberem; hoc est, si eam possem mihi dare vel sumere ipse, nec facerem, vel si dante illo ego accipere noluissem. Cum verò et ipsa voluntas a Domino præparetur (Prov. viii, sec. LXX), « cur me corripis, quia vides me ejus præcepta facere nolle; et non potius ipsum rogas, ut in me operetur et velle? »

CAPUT V. — 7. Ad hæc respondemus: Quicumque Dei præcepta jam tibi nota non facis, et corripri non vis, etiam propterea corripendus es, quia corripri non vis. Non vis enim tibi tua vitia demonstrari: non vis ut seriantur, fiatque tibi utilis dolor, quo medicum quæras: non vis tibi tu ipse ostendi, ut cum deformem te vides, reformatorem desideres, eique supplices, ne in illa remaneas fœditate. Tuum quippe vitium est quod malus es, et majus vitium corripri nolle quia malus es: quasi laudanda vel indifferenter habenda sint vitia, ut neque laudentur neque vituperentur; aut vero nihil agat timor correpti hominis, vel pudor, vel dolor; aut aliud agat, cum salubriter stimulat, nisi ut rogetur bonus, et⁴ ex malis qui corripuntur, bonos faciat qui laudentur. Quod enim vult pro se fieri qui corripri non vult, et dicit, Ora potius pro me; ideo corripendus est, ut faciat etiam ipse pro se. Dolor quippe ille, quo sibi displicet, quando sentit correptionis aculeum, excitat eum in majoris (a) orationis affectum; ut Deo miserante, incremento charitatis adjutus desinat agere pudenda et dolenda, et agat laudanda atque gratanda. Hæc est correptionis utilitas, quæ nunc major, nunc minor pro peccatorum diversitate salubriter adhibetur; et tunc est salubris, quando supernus medicus respicit. Non enim aliquid proficit, nisi cum facit ut peccati sui quemque pœniteat. Et quis hoc dat, nisi qui respexit apostolum Petrum negantem, et fecit flentem (Luc. xxii, 61, 62)? Unde et apostolus Paulus posteaquam dixit, cum mo-

¹ Am. et Mss., aliud.

² Am. et Er. et octo ex Gallicanis Mss., pro cœlestis et divinæ gratiæ charitate certare. Sorbonicus et Albinensis Mss., pro cœlesti et divina charitate certare.

³ Sic Mss. Editi vero, fiunt.

⁴ Aliquot Mss., ut.

(a) Forte, majorem.

destia corripandos esse diversa sentientes, protinus addidit, Ne quando det eis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant de diaboli laqueis (II Tim. ii, 25, 26).

8. Cur autem isti qui corripri nolunt, dicunt, « Tantum præcipe mihi, et ora pro me, ut quod præcipis faciam? » Cur non potius secundum suum pravum sensum et ista duo respuunt, et dicunt, Nec ut præcipias mihi, nec ut ores pro me volo? Quis enim hominum ostenditur orasse pro Petro, ut daret ei Deus pœnitentiam, qua se negasse Dominum flevit? Quis hominum Paulum divinis præceptis ad fidem christianam pertinentibus erudit? Cum ergo audiretur prædicans Evangelium, et dicens, Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem; neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Christi Jesu (Galat. i, 11, 12): responderetur ei, Quid nobis molestus es, ut abs te accipiamus atque discamus, quod tu non ab homine accepisti neque didicisti? Potens est ille¹ qui tibi dedit, sic et nobis dare quomodo tibi. Porro si hoc non audent dicere, sed patiuntur sibi Evangelium ab homine prædicari; quamvis etiam possit non per hominem homini dari: concedant etiam corripri se debere a præpositis suis, a quibus christiana gratia prædicatur; quamvis non negetur Deus posse, quem velit, etiam nullo homine corripiente, corrigere, et ad dolorem salubrem pœnitentiæ occultissima et potentissima medicinæ suæ potestate perducere. Et sicut non est ab oratione cessandum pro eis quos corrigi volumus, etiam si nullo hominum orante pro Petro Dominus respexit eum, et fecit eum suum peccatum flere: ita non est negligenda correptio, quamvis Deus quos voluerit, etiam non correptos, faciat esse correctos. Tunc autem correptione proficit homo, cum miseretur atque adjuvat, qui facit quos voluerit etiam sine correptione proficere. Sed quare isti sic, illi aliter, atque alii aliter, diversis et innumerabilibus modis vocentur ut reformentur, absit ut dicamus iudicium luti esse debere, sed figuli.

CAPUT VI. — 9. « Apostolus, » inquit, « ait, Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem et accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis (I Cor. iv, 7)? Cur ergo corripimur, arguimur, reprehendimur, accusamur? Quid facimus, qui non accepimus? » Qui hæc dicunt, extra culpam se videri volunt, in hoc quod non obediunt Deo: quia utique ipsa obedientia munus ejus est; quæ necesse est ut sit in eo cui charitas inest, quæ sine dubio ex Deo est (I Joan. iv, 7), et dat eam Pater filiis suis. « Hanc, » inquit, « non accepimus; quid itaque corripimur, quasi nos eam nobis dare possimus, et nostro arbitrio dare nolimus? » Nec attendunt, si nondum regenerati sunt, primam esse causam, cur objugati quod sint inobedientes Deo, sibi debeant displicere, quia fecit Deus hominem rectum ab initio

¹ Am. Er. et plures Mss.: Potens est enim ille.

numanæ creaturæ (*Eccle. vii, 30*), et non est iniquitas apud Deum (*Rom. ix, 14*). Ac per hoc prima pravitas qua Deo non obeditur, ab homine est; quia¹ ex rectitudine, in qua eum Deus primitus fecit, sua mala voluntate decidens, pravus effectus est. An vero ideo pravitas ista corripienda non est in homine, quia non ejus propria qui corripitur, sed communis est omnibus? Imo vero corripatur et in singulis, quod est omnium. Non enim propterea cujusquam non est, quod ab ea nullus immunis est. Peccata quidem ista originalia ideo dicuntur aliena, quod ea singuli de parentibus trahunt: sed non sine causa dicuntur et nostra, quia in illo uno omnes, sicut dicit Apostolus, peccaverunt (*Id. v, 12*). Corripatur ergo origo damna-bilis, ut ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur: si tamen qui corripitur filius est promissionis, ut strepitu correptionis forinsecus insonante ac flagellante, Deus in illo intrinsecus occulta inspiratione operetur et velle. Si autem jam regeneratus et justificatus in malam vitam sua voluntate relabatur, certe iste non potest dicere, Non accepi: quia acceptam gratiam Dei² suo in malum libero amisit arbitrio. Qui si correptione compunctus salubriter ingemit, et ad similia bona opera vel etiam meliora revertitur; nempe hic apertissime utilitas correptionis apparet. Sed per hominem correptio sive ex charitate sit, sive non sit, tamen ut correpto prosit, non nisi per Deum fit.

10. An adhuc et iste nolens corripere, potest dicere, « Quid ego feci, qui non accepi? » quem constat accepisse, et sua culpa quod acceperat amisisse? « Possum, » inquit, « possum omnino, quando me arguis, quod ex bona vita in malam mea voluntate relapsus sum, dicere adhuc, Quid ego feci, qui non accepi? Accepi enim fidem, quæ per dilectionem operatur: sed in illa usque in finem perseverantiam non accepi. An quisquam dicere audebit istam perseverantiam non esse donum Dei, et hoc tam magnum bonum ita esse nostrum, ut quisquis id habuerit, non ei possit Apostolus dicere, Quid enim habes quod non accepisti? quoniam hoc sic habet ut non acceperit? » Ad hæc nos negare quidem non possumus, etiam perseverantiam in bono proficientem usque in finem, magnum esse Dei munus: nec esse nisi ab illo de quo scriptum est, *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jacobi 1, 17)*. Sed non ideo est ejus qui non perseveraverit, negligenda correptio, ne forte det illi Deus pœnitentiam, et resipiscat de diaboli laqueis. Correptionis quippe utilitati hanc sententiam subjunxit Apostolus, dicens, sicut supra commemoravi: *Cum modestia corripientem diversa sentientes, nequando det illis Deus pœnitentiam (II Tim. ii, 26, 25)*. Nam si dixerimus istam perseverantiam tam laudabilem tamque felicem sic esse hominis, ut ei non sit ex Deo; illud primitus evacuamus, quod ait Dominus Petro, *Ego rogavi pro*

te, ne deficiat fides tua (Luc. xxii, 32). Quid enim ei rogavit, nisi perseverantiam usque in finem? Quæ profecto si ab homine homini esset, a Deo poscenda non esset. Deinde cum dicit Apostolus, *Oramus autem ad Deum, ne quid faciatis mali (II Cor. xiii, 7)*; procul dubio perseverantiam eis orat ad Deum. Neque enim nihil mali facit, qui bonum deserit, et a quo declinare debet¹, inclinatur in malum, non perseverans in bono. Illo etiam loco ubi dicit, *Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri, semper in omni prece mea pro omnibus vobis cum gaudio deprecationem faciens, super communionem² vestra in Evangelio a prima die usque nunc; confidens hoc ipsum, quoniam qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu (Philipp. i, 3-6)*: quid aliud eis quam perseverantiam in bono usque in finem, de Dei miseratione promittit? Itemque ubi dicit, *Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est servus Christi Jesu, semper certans pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti et pleni in omni voluntate Dei (Coloss. iv, 12)*: quid est, ut stetis, nisi, Ut perseveretis? Unde dictum est de diabolo, *In veritate non stetit (Joan. viii, 44)*: quia fuit ibi, sed non permansit. Nam utique isti in fide jam stabant. Nec aliud oramus, cum oramus, ut qui stat, stet, nisi ut perseveret. Item Judas apostolus, cum dicit, *Ei autem qui potens est conservare vos sine offensione, et constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in lætitia (Judæ 24)*: nonne apertissime ostendit donum Dei esse, in bono perseverare usque in finem? Quid enim aliud donat, qui conservat sine offensione, ut constituat ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in lætitia, nisi perseverantiam bonam? Quid est etiam quod in Apostolorum Actibus legimus, *Audientes autem Gentes gavisæ sunt, et exceperunt Verbum Domini, et crediderunt quotquot erant ordinati in vitam æternam (Act. xiii, 48)*? Quis in æternam vitam potuit ordinari, nisi perseverantiæ dono? Quandoquidem *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22)*. Qua salute, nisi æterna? Cum vero in oratione dominica Deo Patri dicimus, *Sanctificetur nomen tuum (Id. vi, 9)*: quid aliud dicimus, quam ut nomen ejus sanctificetur in nobis? Quod cum jam per lavacrum regenerationis effectum sit, quare quotidie a fidelibus poscitur, nisi ut in eo quod factum est in nobis, perseveretur a nobis³? Nam et beatus Cyprianus hoc sic intelligit: exponens quippe eandem orationem, « Dicimus, » inquit, « Sanctificetur nomen tuum; non quod optemus Deo, ut sanctificetur orationibus nostris; sed quod petamus a Deo, ut nomen ejus sanctificetur in nobis. Cæterum a quo Deus sanctificatur, qui ipse sanctificat? Sed quia ipse dixit, Sancti estote, quoniam et ego⁴ sanctus sum (Levit. xix, 2); id petimus et rogamus, ut qui in Baptismo sanctificati sumus, in eo

¹ Editi, non debet; addita illic negante particula, quæ a manuscriptis aberat. Locum emendare tentavit Erasmus transpositione copulativæ particulæ, hoc modo: *qui bonum deserit a quo declinare non debet, et inclinatur in malum.*

² Am. Er. et plures Mss., *communicatione.*

³ Albinensis Ms., *nisi ut quod factum est in nobis, perseveret in nobis.*

⁴ Omnes prope Mss., *quomodo ego.*

¹ Mss. sex Gallic. et tres Vatic., *qui.*

² Mss. quatuor Belgici, tres Vaticani et Corbeiensis, *quod acceptum gratia Dei.*

quod esse cœpimus perseveremus. » Ecce gloriosissimus Martyr hoc sentit, quod in his verbis quotidie fideles Christi petunt, ut perseverent in eo quod esse cœperunt. Nullo autem dubitante, quisquis a Domino ut in bono perseveret precatur, donum ejus esse talem perseverantiam colitur.

CAPUT VII. - - 11. Quæ cum ita sint, corripimus tamen eos, justeque corripimus, qui cum bene viverent, non in eo perseverarunt. Ex bona quippe in malam vitam sua voluntate mutati sunt : et ideo correptione¹; et si nihil eis correptio profuerit, sed in vita perdita usque ad mortem perseveraverint, etiam divina in æternum damnatione sunt digni. Nec se excusabunt dicentes, sicut modo dicunt², *Quare corripimur?* ita tunc, *Quare damnamur,* quandoquidem ut ex bono revertemur ad malum, perseverantiam non accepimus qua permaneremus in bono? nullo modo hac excusatione a justa damnatione se liberabunt. Si enim, sicut veritas loquitur, nemo liberatur a damnatione quæ facta est per Adam, nisi per fidem Jesu Christi; et tamen ab hac damnatione non se liberabunt qui poterunt dicere, non se audisse Evangelium Christi, cum fides ex auditu sit (*Rom. x, 17*): quanto minus se liberabunt qui dicturi sunt, Perseverantiam non accepimus? Justior enim videtur excusatio dicentium, Non accepimus audientiam, quam dicentium, Non accepimus perseverantiam: quoniam potest dici, Homo, in eo quod audieras et tenueras, in eo perseverares si velles (*a*); nullo modo autem dici potest, Id quod non audieras, crederes si velles.

12. Ac per hoc et qui Evangelium non audierunt, et qui eo audito in melius commutati perseverantiam non acceperunt, et qui Evangelio audito venire ad Christum, hoc est, in eum credere noluerunt, quoniam ipse dixit, *Nemo venit ad me, nisi ei datum fuerit a Patre meo* (*Joan. vi, 66*), et qui per ætatem parvulam nec credere potuerunt, sed ab originali noxa solo posent lavacro regenerationis absolvi, quo tamen non accepto mortui perierunt; non sunt ab illa conspersione discreti, quam constat esse damnatam, euntibus omnibus ex uno in condemnationem. Discernuntur autem non meritis suis, sed per gratiam Mediatoris, hoc est, in sanguine secundi Adami justificati gratis. Itaque cum audimus, *Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem et accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis* (*I Cor. iv, 7*)? ab illa perditionis massa quæ facta est per primum Adam, debemus intelligere neminem posse discerni, nisi qui hoc donum habet, quisquis habet, quod gratia Salvatoris accepit³. Hoc autem apostolicum testimonium

¹ Editi, *corripuntur*. At plures Mss., *correptione*. Refertur ad, *sunt digni*.

² Lov. ex Belgicis aliquot Mss., *sicut hic modo dicunt*.

³ Am., *nisi quod hoc donum habet, quidquid habet quod gratia, etc.* Fr., *nisi quod hoc donum habet quisquis habet quod gratia, etc.* Quidam Mss., *nisi quod*; alii, *nisi qui*: sed omnes ferunt, *hoc bonum habet*. Deinde ex his plures, *quidquid habet quod gratia, etc.* Duo tantum, *quisquis habet quod gratia, etc.* Unus ex Belgicis, *quod quidem habet, gratia, etc.* Forte legendum, *nisi qui hoc bonum habet, quod qui habet, gratia salvatoris accepit*.

(*a*) Si velles, id est, si eadem voluntas maneret, ut dicit infra, n. 17; seu, nisi voluntate mala, id relinqueres quod tenebas.

tam magnum est, ut beatus Cyprianus ad Quirinum scribens, ipsum subjecerit illi titulo, in quo ait, In nullo esse gloriandum, quando nostrum nihil sit (*Lib. 3 Testimoniorum, titulo seu cap. 4*).

13. Quicumque ergo ab illa originali damnatione ista divinæ gratiæ largitate discreti sunt, non est dubium quod et procuratur eis audiendum Evangelium; et cum audiunt, credunt; et in fide quæ per dilectionem operatur (*Galat. v, 6*), usque in finem perseverant; et si quando exorbitant, correpti emendantur, et quidam eorum etsi ab hominibus non corripiantur, in viam quam reliquerant redeunt; et nonnulli accepta gratia, in qualibet ætate, periculis hujus vitæ mortis celeritate subtrahuntur. Hæc enim omnia operatur in eis, qui vasa misericordiæ operatus est eos, qui et elegit eos in Filio suo, ante constitutionem mundi per electionem gratiæ. Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia (*Rom. xi, 6*). Non enim sic sunt vocati, ut non essent electi; propter quod dictum est, *Multi enim vocati, pauci vero electi* (*Matth. xx, 16*): sed quoniam secundum propositum vocati sunt, profecto et electi sunt per electionem, ut dictum est, gratiæ, non præcedentium meritorum suorum; quia gratia illis est omne meritum.

14. De talibus dicit Apostolus: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt: quoniam quos ante præscivit, et prædestinavit conformes imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus: quos autem prædestinavit, illos et vocavit; quos autem vocavit, ipsos et justificavit; quos autem justificavit, ipsos et glorificavit* (*Rom. viii, 28-30*). Ex istis nullus perit, quia omnes electi sunt. Electi sunt autem, quia secundum propositum vocati sunt: propositum autem, non suum, sed Dei; de quo alibi dicit, *Ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia major serviet minori* (*Id. ix, 11-13*): et alibi, *Non secundum opera nostra, inquit, sed secundum suum propositum et gratiam* (*II Tim. i, 9*). Cum ergo audimus: *Quos autem prædestinavit, illos et vocavit; secundum propositum vocatos debemus agnoscere: quoniam inde cœpit, dicens, Omnia cooperatur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt*; ac deinde subjunxit, *Quoniam quos ante præscivit, et prædestinavit conformes imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*; atque his præmissis subdidit, *Quos autem prædestinavit, illos et vocavit*. Eos itaque vult intelligi, quos secundum propositum vocavit; ne putentur in eis esse aliqui vocati et non electi, propter illam dominicam sententiam, *Multi vocati, pauci electi*. Quicumque enim electi, sine dubio etiam vocati: non autem quicumque vocati, consequenter electi. Illi ergo electi, ut sæpe dictum est, qui secundum propositum vocati, qui etiam prædestinati atque præsciti. Horum si quisquam perit, fallitur Deus: sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus. Horum si quisquam perit, vitio humano vincitur Deus: sed nemo eorum perit, quia nulla re vincitur Deus. Electi autem sunt ad regnandum cum Christo; non quomodo

electus est Judas ad opus cui congruebat. Ab illo quippe electus est, qui novit bene uti etiam malis, ut et per ejus opus damnabile, illud propter quod ipse venerat, opus venerabile completeretur. Cum itaque audimus, *Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est (Joan. vi, 71)?* illos debemus intelligere electos per misericordiam, illum per judicium; illos¹ ad obtinendum regnum suum, illum ad fundendum sanguinem suum.

15. Merito sequitur vox ad regnum electorum: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non et cum illo nobis omnia donavit? Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat? Quis condemnat²? Christus qui mortuus est, magis autem qui et resurrexit, qui est in dextera Dei, qui et interpellat pro nobis? Quam fortis autem perseverantiam usque in finem munus acceperint, sequantur et dicant: Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die, aestimati sumus ut oves occisionis. Sed in his omnibus supervincimus per eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angelus, neque principatus, neque presentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque creatura ulia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro (Rom. viii, 31-39).*

16. Isti significati sunt ad Timotheum, ubi cum dictum fuisset, Hymenæum et Philetum fidem quorundam subvertere; mox additum est, *Firmum autem fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Scivit Dominus qui sunt ejus (II Tim. ii, 19).* Horum fides, quæ per dilectionem operatur, profecto aut omnino non deficit, aut si qui sunt quorum deficit, reparatur antequam vita ista finiatur, et deleta quæ intercurrebat iniquitate, usque in finem perseverantia deputatur. Qui vero perseveraturi non sunt, ac sic a fide christiana et conversatione lapsuri sunt, ut tales eos vitæ hujus finis inveniat; procul dubio nec illo tempore, quo bene pieque vivunt, in istorum³ numero computandi sunt. Non enim sunt a massa illa perditionis præscientia Dei et prædestinatione discreti; et ideo nec secundum propositum vocati, ac per hoc nec electi: sed in eis vocati, de quibus dictum est, *Multi vocati; non in eis de quibus dictum est, pauci vero electi.* Et tamen quis neget eos electos, cum credunt, et baptizantur, et secundum Deum vivunt? Plane dicuntur electi a nescientibus quid futuri sint, non ab illo qui eos novit non habere perseverantiam quæ ad beatam vitam perducit electos, scitque illos ita stare, ut præscierit esse casuros.

CAPUT VIII. — 17. Hic si a me quæretur, cur eis Deus perseverantiam non dederit, quibus eam⁴ qua

¹ Editi, *illos ergo elegit.* Manuscripti vero non habent, *ergo elegit.*

² Plures Mss., *quis est qui condemnet?*

³ Sic Mss. Editi, *isto.*

⁴ Am. Er. et Mss., *que omnia.*

christiane viverent, dilectionem dedit; me ighorate respondeo. Non enim arroganter, sed agnoscens modulum meum, audio dicentem Apostolum, *O homo, tu quis es qui respondeas Deo (Rom. ix, 20)?* et, *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus (Id. xi, 33)! Quantum itaque nobis judicia sua manifestare dignatur, gratias agamus: quantum vero abscondere, non adversus ejus consilium murmuremus, sed hoc quoque nobis saluberrimum esse credamus. Tu autem quisquis inimicus ejus gratiæ sic interrogas, ipse quid dicis? Bene, quod te non negas esse christianum, et catholicum jactas. Si ergo confiteris, donum Dei esse perseverare in bono usque in finem; cur hoc donum ille accipiat, ille non accipiat, puto quod mecum pariter nescis, et ambo hic inscrutabilia judicia Dei penetrare non possumus. Aut si ad liberum arbitrium hominis, quod non secundum Dei gratiam, sed contra eam defendis, pertinere dicis ut perseveret in bono quisque, vel non perseveret, non Deo donante si perseveret, sed humana voluntate faciente; quid moliturus es contra verba dicentis, *Rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua (Luc. xxii, 32)?* An audebis dicere etiam rogante Christo ne deficeret fides Petri, defecturam fuisse si Petrus eam deficere voluisset, hoc est, si eam usque in finem perseverare noluisse? quasi aliud Petrus ullo modo vellet, quam pro illo Christus rogasset ut vellet. Nam quis ignorat, tunc fuisse perituram fidem Petri, si ea qua fidelis erat¹, voluntas ipsa deficeret; et permansuram, si eadem voluntas maneret? Sed quia præparatur voluntas a Domino (*Prov. viii, sec. LXX*); ideo pro illo Christi non posset esse inanis oratio. Quando rogavit ergo ne fides ejus deficeret, quid aliud rogavit, nisi ut haberet in fide liberrimam, fortissimam, invictissimam, perseverantissimam voluntatem? Ecce quemadmodum secundum gratiam Dei, non contra eam, libertas defenditur voluntatis. Voluntas quippe humana non libertate consequitur gratiam, sed gratia potius libertatem, et ut perseveret delectabilem perpetuitatem, et insuperabilem fortitudinem.*

18. Mirandum est quidem, multumque mirandum, quod filiis suis quibusdam Deus quos regeneravit in Christo, quibus fidem, spem, dilectionem dedit, non dat perseverantiam; cum filiis alienis scelera tanta dimittat, atque impertita gratia faciat filios suos. Quis hoc non miretur? quis hoc non vehementissime stupeat? Sed etiam illud non minus mirum est, et tamen verum, atque ita manifestum, ut nec ipsi inimici gratiæ Dei quomodo id negent valeant invenire, quod filios quosdam amicorum suorum, hoc est regenerantium bonorumque fidelium, sine Baptismo hinc parvulos exeuntes, quibus utique si vellet hujus lavacri gratiam procuraret, in cujus potestate sunt omnia, alienat a regno suo, quo parentes mittit illorum, et quosdam filios inimicorum suorum facit in manus Christianorum venire, et per hoc lavacrum

¹ Am. et Er., *si ea qua fidelis erat.*

introducitur¹ in regnum, a quo eorum parentes alieni sunt; cum et illis malum, et istis bonum meritum nullum sit parvulis, ex eorum propria voluntate. Certe hic judicia Dei, quoniam justa et alta sunt, nec vituperari possunt, nec penetrari. In his est et illud de perseverantia, de qua nunc disputamus. De utrisque ergo exclamemus, *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus!*

19. Nec miremur nos vestigare non posse investigabiles vias ejus. Ut enim alia innumerabilia taceam, quæ aliis dantur, aliis non dantur hominibus a Domino Deo, apud quem non est acceptio personarum (*Rom. II, 11*), nec tribuuntur ista meritis voluntatum, sicut sunt celeritates, vires, bonæ valetudines, et pulchritudines corporum, ingenia mirabilia, et multarum artium capaces naturæ mentium: vel quæ accedunt² extrinsecus, ut est opulentia, nobilitas, honores, et cætera hujusmodi, quæ quisque ut habeat, non nisi in Dei est potestate: ut non immerer etiam in Baptismate parvulorum (quod nullus istorum potest dicere, sicut illa, ad regnum Dei non pertinere), cur illi parvulo detur, illi non detur; cum sit utrumque in potestate Dei, et sine illo Sacramento nemo intret in regnum Dei: ut ergo hæc taceam vel relinquam, illos ipsos intueantur³ de quibus agitur. De his enim disserimus, qui perseverantiam bonitatis non habent, sed ex bono in malum deficiente bona voluntate moriuntur. Respondeant, si possunt, cur illos Deus, cum fideliter et pie viverent, non tunc de vitæ hujus periculis rapuit, ne malitia mutaret intellectum eorum, et ne fictio deciperet animas eorum. Utrum hoc in potestate non habuit, an eorum mala futura nescivit? Nempe nihil horum nisi perversissime atque insanissime dicitur. Cur ergo non fecit? Respondeant qui nos irrident, quando in rebus talibus exclamamus, *Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* Neque enim hoc non donat Deus quibus voluerit, aut vero Scriptura illa mentitur, quæ de morte velut immatura hominis justus ait, *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam ejus* (*Sap. IV, 11*). Cur igitur hoc tam magnum beneficium aliis dat, aliis non dat Deus, apud quem non est iniquitas, nec acceptio personarum, et in cujus potestate est quamdiu quisque in hac vita maneat, quæ tentatio dicta est super terram (*Job. VII, 1*)? Sicut ergo coguntur fateri, donum Dei esse ut finiat homo vitam istam, antequam ex bono mutetur in malum; cur autem aliis donetur, aliis non donetur, ignorant: ita donum Dei esse in bono perseverantiam secundum Scripturas, de quibus testimonia multa jam posui, fateantur nobiscum; et cur aliis detur, aliis non detur, sine murmure adversus Deum dignentur ignorare nobiscum.

CAPUT IX. — 20. Nec nos moveat, quod filiis suis quibusdam Deus non dat istam perseverantiam. Absit enim ut ita esset, si de illis prædestinatis es-

sent et secundum propositum vocatis, qui vere sunt filii promissionis. Nam isti cum pie vivant, dicuntur filii Dei: sed quoniam victuri sunt impie et in eadem impietate morituri, non eos dicit filios Dei præscientia Dei. Sunt enim filii Dei, qui nondum sunt nobis, et sunt jam Deo; de quibus ait evangelista: Joannes, *Quia Jesus moriturus erat pro gente, nec tantum pro gente, sed etiam ut filios Dei dispersos congregaret in unum* (*Joan. XI, 51, 52*): quod utique credendo futuri erant per Evangelii prædicationem; et tamen antequam esset factum, jam filii Dei erant in memoriali Patris sui inconcussa stabilitate conscripti. Et sunt rursus quidam, qui filii Dei propter susceptam vel temporaliter gratiam dicuntur a nobis, nec sunt tamen Deo: de quibus ait idem Joannes, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis; quod si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum* (*I Joan. II, 19*). Non ait, ex nobis exierunt, sed quia non manserunt nobiscum, jam non sunt ex nobis; verum ait, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*; hoc est, Et quando videbantur in nobis, non erant ex nobis. Et tanquam ei diceretur, Unde id ostendis? *Quod si fuissent, inquit, ex nobis, permansissent utique nobiscum*. Filiorum Dei vox est: Joannes loquitur, in filiis Dei loco præcipuo constitutus. Cum ergo filii Dei dicunt de his qui perseverantiam non habuerunt, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*; et addunt, *Quod si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum*: quid aliud dicunt, nisi, Non erant filii, etiam quando erant in professione et nomine filiorum? non quia justitiam simulaverunt; sed quia in ea non permanserunt. Neque enim ait, Nam si fuissent ex nobis, veram, non fictam justitiam tenuissent utique nobiscum: sed, *si fuissent, inquit, ex nobis, permansissent utique nobiscum*. In bono illos volebat procul dubio permanere. Erant itaque in bono, sed quia in eo non permanserunt, id est non usque in finem perseveraverunt, *non erant, inquit, ex nobis*, et quando erant nobiscum; hoc est, non erant ex numero filiorum, et quando erant in fide filiorum: quoniam qui vere filii sunt, præsciti et prædestinati sunt conformes imaginis Filii ejus, et secundum propositum vocati sunt ut electi essent. Non enim perit filius promissionis, sed filius perditionis (*Joan. XVII, 12*).

21. Fuerunt ergo isti ex multitudine vocatorum ex electorum autem paucitate non fuerunt. Non igitur filiis suis prædestinatis¹ Deus perseverantiam non dedit; haberent enim eam si in eo filiorum numero essent: et quid haberent, quod non accepissent, secundum apostolicam veramque sententiam (*I Cor. IV, 7*)? Ac per hoc tales filii Filio Christo dati essent, quemadmodum ipse dicit ad Patrem, *Ut omne quod dedisti mihi, non pereat, sed habeat vitam æternam* (*Joan. III, 15, et VI, 39*). Hi ergo Christo intelliguntur dari, qui ordinati sunt in vitam æternam. Ipsi sunt illi prædestinati et secundum propositum vocati, quorum nullus perit. Ac per hoc nullus eorum ex bono

¹ Sic MSS., At editi, *introducitur*.

² Am. Er. et plures MSS., *accidunt*.

³ Nonnulli MSS., *intueantur*.

¹ Lov.: *igitur filiis suis non prædestinatis*. Alteram lectionem ferunt editi alii et manuscripti.

in malum mutatus fuit hanc vitam; quoniam sic est ordinatus, et ideo Christo datus, ut non pereat, sed habeat vitam æternam. Et rursus quos dicimus inimicos ejus, vel parvulos filios inimicorum ejus, quoscumque eorum sic regeneraturus est, ut in ea fide quæ per dilectionem operatur, hanc vitam finiant; jam et antequam hoc fiat, in illa prædestinatione sunt filii ejus, et dati sunt Christo Filio ejus, ut non pereant, sed habeant vitam æternam.

22. Denique ipse Salvator, *Si manseritis*, inquit, *in verbo meo, vere discipuli mei estis* (Joan. viii, 31). Numquid in his computandus est Judas, qui non mansit in verbo ejus? Numquid in his computandi sunt illi, de quibus Evangelium sic loquitur, ubi Dominus cum commendasset manducandam carnem suam et bibendum sanguinem suum, ait evangelista, *Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaum. Multi ergo audientes ex discipulis ejus dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Sciens autem Jesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat, caro autem non prodest quidquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Jesus, qui essent credentes, et quis traditurus esset eum; et dicebat: Propterea dixi vobis, Quia nemo venit ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant* (Id. vi, 60-67). Numquid non et isti discipuli appellati sunt, loquente Evangelio? Et tamen non erant vere discipuli, quia non manserunt in verbo ejus, secundum id quod ait, *Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei estis*. Quia ergo non habuerunt perseverantiam, sicut non vere discipuli Christi, ita nec vere filii Dei fuerunt, etiam quando esse videbantur et ita vocabantur. Appellamus ergo nos et electos, et Christi discipulos¹, et Dei filios, quia sic appellandi sunt, quos regeneratos pie vivere cernimus: sed tunc vere sunt quod appellantur, si manserint in eo propter quod sic appellantur. Si autem perseverantiam non habent, id est, in eo quod coeperunt esse non manent, non vere appellantur quod appellantur et non sunt: apud eum enim hoc non sunt, cui notum est quod futuri sunt, id est, ex bonis mali.

23. Propter hoc Apostolus cum dixisset, *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum*; sciebat nonnullos diligere Deum, et in eo bono usque in finem non permanere, mox addidit, *his qui secundum propositum vocati sunt*. Hi enim in eo quod diligunt Deum, permanent usque in finem; et qui ad tempus inde deviant, revertuntur, ut usque in finem perducant, quod in bono esse coeperunt. O tendens autem quid sit secundum propositum vocari, mox addidit ea quæ jam supra posuit, *Quoniam*

præscivit, et prædestinavit conformes imaginis Filii ejus, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus: quos autem prædestinavit, illos et vocavit, scilicet secundum propositum; quos autem vocavit, ipsos et justificavit; quos autem justificavit, ipsos et glorificavit (Rom. viii, 28-30). Illa omnia jam facta sunt, *præscivit, prædestinavit, vocavit, justificavit*; quoniam et omnes jam præsciti ac prædestinati sunt, et multi jam vocati atque justificati: quod autem posuit in fine, *illos et glorificavit* (siquidem illa gloria est hic intelligenda, de qua idem dicit, *Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria* [Coloss. iii, 4]), nondum factum est. Quamvis et illa duo, id est, *vocavit et justificavit*, non in omnibus facta sint, de quibus dicta sunt; adhuc enim usque in finem sæculi multi vocandi et justificandi sunt: et tamen verba præteriti temporis posuit de rebus etiam futuris, tanquam jam fecerit Deus, quæ jam ut fierent ex æternitate disposuit. Ideo de illo dicit et propheta Isaias, *Qui fecit quæ futura sunt* (Isai xlv, sec. LXX). Quicumque ergo in Dei providentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, justificati, glorificati sunt, non dico etiam nondum renati, sed etiam nondum nati, jam filii Dei sunt, et omnino perire non possunt. Hi vere veniunt ad Christum; quia ita veniunt, quomodo ipse dicit, *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet; et eum qui venit ad me, non ejiciam foras*. Et paulo post, *Hæc est, inquit, voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo* (Joan. vi, 37, 39). Ab illo ergo datur etiam perseverantia in bono usque in finem: neque enim datur, nisi eis qui non peribunt; quoniam qui non perseverant peribunt.

24. Talibus Deus diligentibus eum omnia cooperatur in bonum; usque adeo prorsus omnia, ut etiam si qui eorum deviant et exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum, quia humiliores redeunt atque doctiores. Discunt enim in ipsa via² justa cum tremore se exultare debere, non sibi arrogando tanquam de sua virtute fiduciam permanendi, nec dicendo in abundantia sua, *Non movebimur in æternum*. Propter quod eis dicitur, *Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa* (Psal. ii, 11, 12). Neque enim ait, *Et non veniatis ad viam justam*; sed, *ne pereatis, inquit, de via justa*: quid ostendens, nisi eos esse commonitos, qui jam ambulant in via justa, ut in timore Deo serviant, id est, non altum sapiant, sed timeant (Rom. xi, 20)? quod significat, *Non superbiant, sed humiles sint: unde et alibi dicit, Non alta sapientes, sed humilibus consentientes* (Id. xii, 16): exsultent Deo, sed cum tremore; in nullo gloriantes, quando nostrum nihil sit; ut qui gloriatur, in Domino gloriatur (Jerem. ix, 23, 24): ne pereat de via justa, in qua jam ambulare coeperunt, dum sibi hoc ipsum assignant, quod in ea sunt. His verbis usus est et Apostolus, ubi ait, *Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini*. Et

¹ Lov.: *appellamus ergo eos et electos christi discipulos*.
Editi alii: *appellamus et de nos et electos christi discipulos*,
omissa post, *electos*, copulante particula, quam in multis
manuscriptis reperimus.

² Ant. et plures Mss., *vita*.

³ Editi, *ne*. Melius Mss., *non*.

ostendens quare cum timore et tremore : *Deus est enim*, inquit, *qui operatur in vobis et velle et operari, pro bona voluntate* (*Philipp. II, 12, 13*). Non enim habebat hunc timorem et tremorem, qui dicebat in abundantia sua, *Non movebor in æternum*. Sed quia filius erat promissionis, non perditionis, expertus Deo paululum deserente quid esset ipse : *Domine*, inquit, *in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem; avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus* (*Psal. XXIX, 7, 8*). Ecce doctior, et ob hoc etiam humilior, tenuit viam, jam videns et confitens, in voluntate sua Deum decori ejus præstitisse virtutem : quod sibi ipse tribuens et de se præsumens in tali abundantia quam præstiterat Deus, non de illo qui eam præstiterat, dicebat, *Non movebor in æternum*. Factus est ergo conturbatus, ut se inveniret, et humiliter sapiens, non solum æternæ vitæ, verum etiam in hac vita piæ conversationis et perseverantiæ, in quo spes habenda esset, addisceret. Hæc vox et apostoli Petri esse potuit : dixerat quippe et ipse in abundantia sua, *Animam meam pro te ponam* (*Joan. XIII, 37*) ; sibi festinando tribuens, quod ei fuerat a Domino postea largiendum. Avertit autem ab illo faciem Dominus, et factus est conturbatus, ita ut cum mori pro illo metuens ter negaret. Sed rursus convertit ad eum faciem suam Dominus, et culpam lacrymis diluit. Quid est enim aliud, *Respexit eum* (*Luc. XXII, 61*) ; nisi, *Faciem*, quam paululum ab illo averterat, revocavit ad eum ? Factus ergo fuerat conturbatus : sed quia didicit non de se ipso fidere, etiam hoc ei profecit in bonum, faciente illo qui diligentibus eum omnia cooperatur in bonum ; quia secundum propositum vocatus erat, ut nemo eum posset eripere de manu Christi, cui datus erat.

25. Nemo ergo dicat non esse corripiendum qui exorbitat de via justa, sed ei reditum et perseverantiam a Domino tantum esse poscendam : nemo prudens et fidelis hoc dicat. Si enim secundum propositum vocatus est iste, procul dubio illi, etiam quod corripitur, Deus cooperatur in bonum. Utrum autem ita sit vocatus, quoniam qui corripit nescit, faciat ipse cum charitate quod scit esse faciendum : scit enim talem corripiendum ; facturo Deo aut misericordiam, aut iudicium¹ : misericordiam quidem, si a massa perditionis ille qui corripitur, gratiæ largitate discretus est, et non est inter vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, sed inter vasa misericordiæ quæ præparavit Deus in gloriam (*Rom. IX, 22, 23*) ; iudicium vero, si in illis est damnatus, in his non est prædestinatus.

CAPUT X. — 26. Hic² exoritur alia quæstio, non sane contemnenda, sed in adiutorio Domini, in cujus manu sunt et nos et sermones nostri (*Sap. VII, 16*), aggredienda atque solvenda. Quæritur enim a nobis,

² Editi, *hinc*. At Mss., *hic*.

¹ Am. Er. et plures Mss. *facturo Deo aut ad misericordiam, aut ad iudicium*. Lovanienses expunxerunt, *ad* ; quæ particula abest etiam a vetustissimo codice Corberensi.

quantum attinet ad hoc donum Dei, quod est in bono perseverare usque in finem, quid de ipso primo homine sentiamus, qui certe sine ullo vitio factus est rectus. Nec dico : Si perseverantiam non habuit, quomodo sine vitio fuit, cui tam necessarium Dei donum defuit³ ? Huic namque interrogationi facile respondetur, eum perseverantiam non habuisse, quia in eo bono, quo sine vitio fuit, non perseveravit : cœpit enim habere vitium ex quo cecidit ; et si cœpit, antequam cœpisset, utique sine vitio fuit. Aliud est enim non habere vitium ; et aliud est in ea bonitate, in qua nullum vitium est, non manere. Eo quippe ipso quod non dicitur nunquam sine vitio fuisse, sed dicitur sine vitio non permansisse, procul dubio demonstratur sine vitio fuisse, in quo bono non permansisse culpatur. Sed illud magis quærendum operosiusque tractandum est, quomodo respondeamus eis qui dicunt, « Si in illa rectitudine in qua sine vitio factus est, habuit perseverantiam, procul dubio perseveravit in ea : et si perseveravit, utique non peccavit, nec illam suam rectitudinem Denique deseruit. Eum autem peccasse, et desertorem boni fuisse, veritas clamat. Non ergo habuit in illo bono perseverantiam : et si non habuit, non utique accepit. Quomodo enim et accepisset perseverantiam, et non perseverasset ? Porro, si propterea non habuit, quia non accepit ; quid ipse non perseverando peccavit, qui perseverantiam non accepit ? Neque enim dici potest, ideo non accepisse, quia non est discretus a massa perditionis gratiæ largitate. Nondum quippe erat illa in genere humano perditionis massa antequam peccasset, ex quo tracta est origo vitiosa. »

27. Quapropter saluberrime confitemur, quod retissime credimus, Deum Dominumque rerum omnium, qui creavit omnia bona valde, et mala ex bonis exoritura esse præscivit, et scivit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis bene facere⁴, quam mala esse non sinere, sic ordinasse Angelorum et hominum vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium justitiæque iudicium. Denique angeli quidam, quorum princeps est qui dicitur diabolus, per liberum arbitrium a Domino Deo refugæ facti sunt. Refugientes tamen ejus bonitatem, qua beati fuerunt, non potuerunt ejus effugere iudicium, per quod miserimi effecti sunt. Cæteri autem per ipsum liberum arbitrium in veritate steterunt, eamque de suo casu nunquam futuro certissimam scire meruerunt. Si enim nos de Scripturis sanctis nosse potuimus sanctos Angelos jam nullos esse casuros ; quanto magis hoc ipsi revelata sibi sublimius veritate noverunt ? Nobis quippe beata sine fine vita promissa est, et æqualitas Angelorum : ex qua promissione certi sumus, cum ad illam vitam post iudicium venerimus, non inde nos esse lapsuros :

³ Am. Er. ac plerique Mss., *cui tamen necessarium Dei donum fuit*.

⁴ Plures Mss., *bona facere*.

quod si de se ipsis Angeli nesciunt, non æquales, sed beatiore erimus. Veritas autem nobis eorum promissit æqualitatem (*Matth. xxii, 30*). Certum est igitur hoc eos nosse per speciem, quod nos per fidem, nullam scilicet ruinam cujusquam sancti angeli jam futuram. Diabolus vero et angeli ejus, etsi beati erant antequam caderent, et se in miseriam casuros esse nesciebant, erat tamen adhuc quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate stettissent, donec istam summæ beatitudinis plenitudinem, tanquam præmium ipsius permansionis acciperent, id est, ut magna per Spiritum sanctum data abundantia charitatis Dei, cadere ulterius omnino non possent, et hoc de se certissime nossent. Hanc plenitudinem beatitudinis non habebant : sed quia nesciebant suam futuram miseriam, minore quidem, sed tamen beatitudine sine ullo vitio fruebantur. Nam si suum casum futurum nossent æternumque supplicium, beati utique esse non possent, quos hujus tanti mali metus jam tunc miseros esse compelleret.

28. Sic et hominem fecit cum libero arbitrio, et quamvis sui futuri casus ignarum, tamen ideo beatum, quia et non mori et miserum non fieri in sua potestate esse sentiebat. In quo statu recto ac sine vitio, si per ipsum liberum arbitrium manere voluisset, profecto sine ullo mortis et infelicitatis experimento, acciperet illam, merito hujus¹ permansionis, beatitudinis plenitudinem, qua et sancti Angeli sunt beati, id est, ut cadere non posset ulterius, et hoc certissime sciret. Nam neque ipse posset etiam in paradiso beatus esse, imo ibi non esset², ubi esse miserum non deceret, si eum sui casus præscientia timore³ tanti mali miserum faceret. Quia vero per liberum arbitrium Deum deseruit, justum judicium Dei expertus est, ut cum tota sua stirpe, quæ in illo adhuc posita tota cum illo peccaverat, damnaretur. Quotquot enim ex hac stirpe gratia Dei liberantur, a damnatione utique liberantur, qua jam tenentur obstricti. Unde etiamsi nullus liberaretur, justum Dei judicium nemo juste reprehenderet. Quod ergo pauci in comparatione pereuntium, in suo vero numero multi liberantur, gratia fit, gratis fit, gratiæ sunt agenda quia fit, ne quis velut de suis meritis extollatur, sed omne os obstruatur (*Rom. iii, 19*), et qui gloriatur, in Domino gloriatur.

CAPUT XI. — 29. Quid ergo? Adam non habuit Dei gratiam? Imo vero habuit magnam, sed disparem. Ille in bonis erat, quæ de bonitate sui Conditoris acceperat : neque enim ea bona et ille suis meritis comparaverat, in quibus prorsus nullum patiebatur malum. Sancti vero in hac vita, ad quos pertinet liberationis hæc gratia, in malis sunt, ex quibus clamant ad Deum, *Libera nos a malo* (*Matth. vi, 13*). Ille in illis bonis Christi morte non eguit : istos a reatu et hæreditario et proprio, illius Agni sanguis absolvit. Ille non opus habebat eo adjutorio, quod implorant isti cum dicunt : *Video aliam legem in*

membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (*Rom. vii, 23-25*). Quoniam in eis caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem (*Galat. v, 17*), atque in tali certamine laborantes ac periclitantes dari sibi pugnandi vincendique virtutem per Christi gratiam poscunt. Ille vero nulla tali rixa de se ipso¹ adversus se ipsum tentatus atque turbatus, in illo beatitudinis loco sua secum pace fruebatur.

30. Proinde etsi non interim lætiore nunc ; verumtamen potentiore gratia indigent isti : et quæ potentior quam Dei unigenitus Filius, æqualis Patri et coæternus, pro eis homo factus, et sine suo² ullo vel originali vel proprio peccato ab hominibus peccatoribus crucifixus? Qui quamvis die tertio resurrexit, nunquam moriturus ulterius ; pertulit tamen pro mortalibus mortem, qui mortuis præstitit vitam, ut redempti ejus sanguine, tanto ac tali pignore accepto dicerent : *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui Filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non et cum illo omnia nobis donavit* (*Rom. viii, 31, 32*)? Deus ergo naturam nostram, id est animam rationalem carnemque hominis Christi³ suscepit, susceptione singulariter mirabili vel mirabiliter singulari, ut nulli justitiæ suæ præcedentibus meritis Filius Dei sic esset ab initio quo esse homo cœpisset, ut ipse et Verbum quod sine initio est, una persona esset. Neque enim quisquam tanta rei hujus et fidei cæcus est ignorantia, ut audeat dicere, quamvis de Spiritu sancto et virgine Maria filium hominis natum, per liberum tamen arbitrium bene vivendo, et sine peccato bona opera faciendo meruisse ut esset Dei Filius, resistente Evangelio atque dicente, *Verbum caro factum est* (*Joan. i, 14*). Nam ubi hoc factum est, nisi in utero virginali, unde fuit initium hominis Christi? Itemque Virgine requirente, quomodo fieret quod ei per angelum nuntiabatur, angelus respondit, *Spiritus sanctus superveniet in te⁴, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : propterea, quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc. i, 35*). Propterea, inquit : non propter opera, quæ nondum nati utique nulla sunt ; sed propterea quia *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei*. Ista natiuitas profecto gratuita conjunxit in unitate⁵ personæ hominem Deo, carnem Verbo. Istam natiuitatem bona opera secuta sunt, non bona opera meruerunt. Neque enim metuendum erat, ne isto ineffabili modo in unitatem personæ a Verbo Deo natura humana suscepta, per liberum voluntatis peccaret arbitrium, cum ipsa susceptio talis esset, ut natura hominis a Deo ita suscepta, nullum in se motum

¹ Sic vetus codex Corbeiensis. At editi, *a se ipso*.

² Hic, *suo*, ex Mss. restituimus.

³ Am. Er. et Lov., *Christus*. Melius posteriores quædam opusculi hujus editiones, *christi*; quibus consentit antiquissimus codex Corbeiensis.

⁴ Plerique Mss., *veniet super te*.

⁵ Quatuor Mss., *in unitatem*.

¹ Sic Mss. Editi, *hujusmodi*.

² Vaticani duo Mss., *esse*.

³ Nonnulli Mss., *et timor*.

malæ voluntatis admitteret. Per hunc Mediatorem Deus ostendit eos, quos ejus sanguine redemit, facere se ex malis deinceps in æternum bonos, quem sic suscepit, ut nunquam esset malus, nec ex malo factus semper esset bonus ¹.

31. Istam gratiam non habuit homo primus, qua nunquam vellet esse malus ² : sed sane habuit, in qua si permanere vellet, nunquam malus esset, et sine qua etiam cum libero arbitrio bonus esse non posset, sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Nec ipsum ergo Deus esse voluit sine sua gratia, quam reliquit in ejus libero arbitrio. Quoniam liberum arbitrium ad malum sufficit, ad bonum autem parum est ³, nisi adjuvetur ab omnipotenti bono. Quod adjutorium si homo ille per liberum non deseruisset arbitrium, semper esset bonus : sed deseruit, et desertus est. Tale quippe erat adjutorium, quod desereret cum vellet, et in quo permaneret si vellet : non quo fieret ut vellet. Hæc prima est gratia quæ data est primo Adam : sed hæc ⁴ potentior est in secundo Adam. Prima est enim qua fit ut habeat homo justitiam si velit : secunda ergo plus potest ⁵, qua etiam fit ut velit, et tantum velit, tantoque ardore diligit, ut carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate spiritus ⁶ vincat. Nec illa quidem parva erat, qua demonstrata est etiam potentia liberi arbitrii, quoniam sic adjuvabatur, ut sine hoc adjutorio in bono non maneret, sed hoc adjutorium si vellet desereret. Hæc autem tanto major est, ut parum sit homini per illam reparare perditam libertatem, parum sit denique non posse sine illa vel apprehendere bonum, vel permanere in bono si velit, nisi etiam efficiatur ut velit.

32. Tunc ergo dederat homini Deus bonam ⁷ voluntatem ; in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectum : dederat adjutorium ⁸, sine quo in ea non posset permanere si vellet ; ut autem vellet, in ejus libero reliquit arbitrio. Posset ergo permanere si vellet : quia non deerat adjutorium per quod posset, et sine quo non posset perseveranter bonum tenere quod vellet. Sed quia noluit permanere, profecto ejus culpa est, cujus meritum fuisset, si permanere voluisset : sicut fecerunt Angeli sancti, qui cadentibus aliis per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium steterunt ipsi, et hujus permansionis debitam mercedem recipere meruerunt, tantam scilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certissimum sit ⁹ semper se in illa esse mansuros. Si autem hoc adjutorium vel angelo vel homini, cum primum facti sunt, defuisset ;

¹ Ita Vaticani quatuor Mss. Alii libri habent, *ne ex malo factus*, etc. In posterioribus nonnullis editionibus adjecta particula negante legitur, *ne ex malo factus non semper esset bonus*.

² Quinque Mss., *quam nunquam esset malus*.

³ Lov., *nil est*. Editi alii et Mss., *parum est*.

⁴ Am. Er. et Lov., *sed hæc*. Concinnius aliquot Mss., *sed hæc*.

⁵ Cisterciensis Ms., *secunda plus potens* ; omisso, *ergo*.

⁶ Casalensis Ms., *contrariam concupiscente voluntate spiritus*. Duo alii Mss., *contraria concupiscentem voluntati spiritus*.

⁷ Quinque Mss., *libertatem*.

⁸ Apud Lov., *dederat et adjutorium*.

⁹ Tres e Vaticanis Mss., *fit*.

quoniam non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidissent : adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent. Nunc autem quibus deest tale adjutorium, jam poena peccati est : quibus autem datur, secundum gratiam datur, non secundum debitum ; et tanto amplius datur per Jesum Christum Dominum nostrum, quibus id dare Deo placuit, ut non solum adsit sine quo permanere non possumus, etiam si velimus, verum etiam tantum ac tale sit, ut velimus. Fit ¹ quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo et perseveranter tenendo, non solum posse quod volumus, verum etiam velle quod possumus. Quod non fuit in homine primo : unum enim horum in illo fuit, alterum non fuit. Namque ut reciperet bonum, gratia non egebat, quia nondum perdiderat : ut autem in eo permaneret, egebat adjutorio gratiæ, sine quo id omnino non posset : et acceperat posse si vellet, sed non habuit velle quod posset ; nam si habuisset, perseverasset. Posset enim perseverare si vellet ² : quod ut nollet, de libero descendit arbitrio ; quod tunc ita liberum erat, ut et bene velle posset et male. Quid erit autem liberius libero arbitrio, quando non poterit servire peccato, quæ futura erat ³ et homini, sicut facta est Angelis sanctis, merces meriti ? Nunc autem per peccatum perditio bono merito, in his qui liberantur factum est donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat.

CAPUT XII. — 33. Quapropter, bina ista quid inter se differant, diligenter et vigilanter intuendum est ; posse non peccare, et non posse peccare, posse non mori, et non posse mori, bonum posse non deserere, et bonum non posse deserere. Potuit enim non peccare primus homo, potuit non mori, potuit bonum non deserere. Numquid dicturi sumus, Non potuit peccare, qui tale habebat liberum arbitrium ? aut, Non potuit mori, cui dictum est, Si peccaveris, morte morieris (*Gen. ii, 17*) ? aut, Non potuit bonum deserere, cum hoc peccando deseruerit, et ideo mortuus sit ? Prima ergo libertas voluntatis erat, posse non peccare ; novissima erit multo major, non posse peccare : prima immortalitas erat, posse non mori ; novissima erit multo major, non posse mori : prima erat perseverantiæ potestas, bonum posse non deserere ; novissima erit felicitas perseverantiæ, bonum non posse deserere. Numquid, quia erunt bona novissima potiora atque meliora, ideo fuerunt illa prima vel nulla vel parva ?

34. Itemque ipsa adjutoria distinguenda sunt. Aliud est adjutorium sine quo aliquid non fit, et aliud est adjutorium quo aliquid fit. Nam sine alimentis non

¹ Sic omnes Mss. At editi, *est*

² Editi, *etiam si vellet*. Plerique manuscripti omittunt, *etiam* ; cujus articuli loco unus e Vaticanis habet, *dam*.

³ Henricus Gravius legi volebat, *quæ libertas futura erat* : quia scilicet pronomen *quæ* non concordat genere cum, *libero arbitrio*, quod in prima parte sententiæ præcessit. sed non ineleganter actum est ut concordaret cum nomine postea sequente, scilicet, *merces*. Eo locutionis modo Cicero in libro de *Le. lib. ant.*, « animal providum, « sagax, quem vocamus *hædæus* » Et actione quinta in *Verrem*, « Carcer ille, quæ latitudinæ vocantur. » Et eum passim imitatur Augustinus.

possumus vivere, nec tamen cum adfuerint alimenta, eis fit ut vivat qui mori voluerit. Ergo adiutorium alimentorum est sine quo non fit, non quo fit ut vivamus. At vero beatitudo quam non habet homo, cum data fuerit, continuo fit beatus. Adiutorium est enim non solum sine quo non fit, verum etiam quo fit propter quod datur. Quapropter hoc adiutorium et quo fit est, et sine quo non fit: quia et si data fuerit homini beatitudo, continuo fit beatus; et si data nunquam fuerit, nunquam erit. Alimenta vero non consequenter faciunt ut homo vivat: sed tamen sine illis non potest vivere. Primo itaque homini, qui in eo bono quo factus fuerat rectus acceperat posse non peccare, posse non mori, posse ipsum bonum non deserere, datum est adiutorium perseverantiæ, non quo fieret ut perseveraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset. Nunc vero sanctis in regnum Dei per gratiam Dei prædestinatis non tale¹ adiutorium perseverantiæ datur, sed tale ut eis perseverantia ipsa donetur; non solum ut sine isto dono perseverantes esse non possint, verum etiam ut per hoc donum non nisi perseverantes sint. Non solum enim dixit, *Sine me nihil potestis facere*: verum etiam dixit, *Non vos me elegistis; sed ego elegi vos, et posui vos, ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat* (Joan. xv, 5, 16). Quibus verbis eis non solum justitiam, verum etiam in illa perseverantiam se dedisse monstravit. Christo enim sic eos ponente ut eant, et fructum afferant, et fructus eorum maneat, quis audeat dicere, Non manebit²? quis audeat dicere, Forsitan non manebit? *Sine pœnitentia sunt enim dona et vocatio Dei* (Rom. xi, 29): sed vocatio eorum qui secundum propositum vocati sunt. Pro his igitur interpellante Christo ne deficiat fides eorum, sine dubio non deficiet usque in finem: ac per hoc perseverabit usque in finem, nec eam nisi manentem vitæ hujus inveniet³ finis.

35. Major quippe libertas est necessaria adversus tot et tantas tentationes⁴, quæ in paradiso non fuerunt, dono perseverantiæ munita atque firmata, ut cum omnibus amoribus, terroribus, erroribus suis vincatur hic mundus: hoc sanctorum martyria docuerunt. Denique ille (a) et terrente nullo, et insuper contra Dei terrentis imperium libero usus arbitrio, non stetit in tanta felicitate, in tanta non peccandi facilitate: isti autem, non dico terrente mundo, sed sæviente ne starent, steterunt in fide; cum videret ille bona præsentia quæ fuerat relicturus, isti futura quæ accepturi fuerant non viderent. Unde hoc, nisi donante illo, a quo misericordiam consecuti sunt ut fideles essent (I Cor. vii, 25), a quo acceperunt spiritum, non timoris, quo persequentibus cederent, sed

virtutis et charitatis et continentiae (II Tim. i, 7), quo cuncta minantia, cuncta invitantia, cuncta cruciantia superarent? Illi ergo sine peccato ullo data est, cum qua conditus est, voluntas libera, et eam fecit servire peccato: horum vero cum fuisset voluntas serva peccati, liberata est per illum qui dixit, *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis* (Joan. viii, 36). Et accipiunt tantam per istam gratiam libertatem, ut quamvis, quamdiu hic vivunt, pugnent contra concupiscentias peccatorum, eisque nonnulla subrepant, propter quæ dicant quotidie, *Dimitte nobis debita nostra* (Matth. vi, 12); non tamen ultra serviant peccato quod est ad mortem, de quo dicit Joannes apostolus, *Est peccatum ad mortem; non pro illo dico ut roget*¹ (I Joan. v, 16). De quo peccato (quoniam non expressum est) possunt multa et diversa sentiri: ego autem dico id esse peccatum, fidem quæ per dilectionem operatur, deserere usque ad mortem. Huic peccato ultra non serviunt, non prima conditione, sicut ille, liberi; sed per secundum Adam Dei gratia liberati, et ista liberatione habentes liberum arbitrium quo serviant Deo, non quo captiventur a diabolo. Liberati enim a peccato servi facti sunt justitiæ (Rom. vi, 18), in qua stabunt usque in finem, donante sibi illo perseverantiam, qui eos præscivit, et prædestinavit, et secundum propositum vocavit, et justificavit, et glorificavit; quoniam illa quæ de² his promisit, etiam futura jam fecit: cui promittenti *credidit Abraham, et deputatum est illi ad justitiam. Dedit enim gloriam Deo, plenissime credens, sicut scriptum est, quia quæ promisit, potens est et facere.*

36. Ipse ergo illos bonos facit, ut bona faciant. Neque enim propterea eos promisit Abraham, quia præscivit a se ipsis bonos futuros. Nam si ita est, non suum, sed eorum est quod promisit. Non autem sic credidit Abraham, sed, *non est infirmatus in fide, dans gloriam Deo, et plenissime credens quia quæ promisit, potens est et facere* (Rom. iv, 3, 19-21). Non ait, Quæ præscivit, potens et promittere; aut, Quæ prædixit, potens est ostendere; aut, Quæ promisit, potens est præscire: sed, *quæ promisit, potens est et facere. Ipse igitur eos facit perseverare in bono, qui facit³ bonos. Qui autem cadunt et pereunt, in prædestinatorum numero non fuerunt. Quamvis ergo de omnibus regeneratis et pie viventibus loqueretur Apostolus, dicens, Tu quis es qui iudices alienum servum? suo domine stat aut cadit; continuo tamen respexit ad prædestinatos, et ait, *Stabit autem*: et ne hoc sibi arrogarent, *Potens est enim Deus, inquit, statuere eum* (Id. xiv, 4). Ipse itaque dat perseverantiam, qui statuere potens est eos qui stant, ut perseverantissime stent; vel restituere qui ceciderunt⁴: Dominus enim erigit elisos (Psal. cxlvi, 8).*

37. Ut ergo non acciperet hoc donum Dei, id est in bono perseverantiam, primus homo, sed perseverare

¹ Editi, *ut roget quis*. Abest, *quis*, a Mss., et a græco textu Joannis.

² Hic in editis omissum, *de*; quod exstat in Mss.

³ Vetustissimus Corbeiensis Ms., *f. cit.*

⁴ Sic Mss. Editi, *cecidervint*.

¹ Editi, *non tantum tale*. Abest, *tantum*, a Lovaniensium Mss. Belgicis, nullo excepto, a Vaticanis novæ editionis gratia collatis, et ab omnibus quos vidimus Gallicis.

² Hic editi prætereunt, *quis audeat dicere, Non manebit?* Habent id omnes prope Mss.

³ Am. Er. et Mss., *invenit*.

⁴ Corbeiensis Ms., *necessaria, et inter tot et tantas tentationes*.

(a) Id est, *Adam*.

vel non perseverare in ejus relinqueretur arbitrio, tales vires habebat ejus voluntas, quæ sine ullo fuerat instituta peccato, et nihil illi ex se ipso¹ concupiscentialiter resistebat, ut digne tantæ bonitati et tantæ² bene vivendi facilitati perseverandi committeretur arbitrium: Deo quidem præsciente quid esset factururus injuste; præsciente tamen, non ad hoc cogente: sed simul sciente quid de illo ipse faceret juste. Nunc vero posteaquam est illa magna peccati merito amissa libertas, etiam majoribus donis adjuvanda remansit infirmitas. Placuit enim Deo, quo maxime humanæ superbiam præsumptionis extingueret, *ut non gloriatur omnis caro coram ipso*, id est, omnis homo. Unde autem non gloriatur caro coram ipso, nisi de meritis suis? quæ quidem potuit habere, sed perdidit; et per quod habere potuit, per hoc perdidit, hoc est, per liberum arbitrium: propter quod non restat liberandis nisi gratia liberantis. Ita ergo non gloriatur omnis caro coram ipso. Non enim gloriatur injusti, qui³ non habent unde; nec justi, quia ex ipso habent unde, nec habent gloriam suam nisi ipsum, cui dicunt, *Gloria mea, et exaltans caput meum* (*Psal. III, 4*). Ac per hoc ad omnem hominem pertinet quod scriptum est, *Ut non gloriatur omnis caro coram ipso*. Ad justos autem illud, *Qui gloriatur, in Domino gloriatur*. Hoc enim⁴ Apostolus apertissime ostendit, qui cum dixisset, *Ut non gloriatur omnis caro coram ipso*; ne putarent sancti sine gloria se remansisse, mox addidit, *Ex ipso autem vos estis in Jesu Christo, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio; ut, quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino gloriatur* (*I Cor. I, 29-31*). Hinc est quod in hoc loco miseriarum, ubi tentatio est vita humana super terram (*Job VII, 1*), virtus in infirmitate perficitur (*II Cor. XII, 9*): quæ virtus, nisi *ut qui gloriatur, in Domino gloriatur?*

38. Ac per hoc nec de ipsa perseverantia boni voluit Deus sanctos suos in viribus suis, sed in ipso gloriari: qui eis non solum dat adjutorium quale primo homini dedit, sine quo non possint perseverare si velint; sed in eis etiam, operatur et velle: ut quoniam non perseverabunt, nisi et possint et velint, perseverandi eis et possibilitas et voluntas divinæ gratiæ largitate donetur. Tantum quippe Spiritu sancto accenditur voluntas eorum, ut ideo possint, quia sic volunt; ideo sic velint, quia Deus operatur ut velint. Nam si in tanta infirmitate vitæ hujus (in qua tamen infirmitate propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat) ipsis relinqueretur voluntas sua, ut in adjutorio Dei sine quo perseverare non possent, manerent si vellet, nec Deus in eis operaretur ut vellet, inter tot et tantas tentationes infirmitate sua voluntas ipsa succumberet, et ideo perseverare non possent, quia deficientes infirmitate nec vellet, aut non ita vellet infirmitate voluntatis

ut possent. Subventum est igitur infirmitati voluntatis humanæ, ut divina gratia indeclinabiliter et inseparabiliter¹ ageretur; et ideo, quamvis infirma, non tamen deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur. Ita factum est ut voluntas hominis invalida et imbecilla in bono adhuc parvo perseveraret per virtutem Dei: cum voluntas² primi hominis fortis et sana in bono ampliore non perseveraverit, habens virtutem liberi arbitrii; quamvis non defuturo adjutorio Dei sine quo non posset perseverare si vellet, non tamen tali quo in illo Deus operaretur ut vellet. Fortissimo quippe dimisit atque permisit facere quod vellet: infirmis servavit, ut ipso donante invictissime quod bonum est vellet, et³ hoc deserere invictissime nolent. Dicente ergo Christo, *Rogavi pro te ne deficiat fides tua* (*Luc. XXII, 32*), intelligamus ei dictum, qui⁴ ædificatur super petram. Atque ita homo Dei non solum quia misericordiam consecutus est ut fidelis esset, verum etiam quia fides ipsa non delicit, *qui gloriatur, in Domino gloriatur*.

CAPUT XIII. — 39. Hæc de his loquor, qui prædestinati sunt in regnum Dei, quorum ita certus est numerus, ut nec addatur eis quisquam, nec minuatur ex eis: non de his qui, cum annuntiasset et locutus esset, multiplicati sunt super numerum (*Psal. XXXIX, 6*). Ipsi enim vocati dici possunt, non autem electi, quia non secundum propositum vocati. Certum vero esse numerum electorum, neque augendum neque minuendum, quamvis et Joannes Baptista significet, ubi dicit, *Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ: et nolite dicere apud vosmetipsos, Patrem habemus Abraham; potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham* (*Matth. III, 8, 9*); ut ostendat sic istos esse amputandos si non fecerint fructum, ut non desit numerus qui promissus est Abraham: tamen apertius in Apocalypsi dicitur, *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam* (*Apoc. III, 11*). Si enim alius non est accepturus nisi iste perdidit, certus est numerus.

40. Quod autem etiam perseveraturis sanctis sic ista dicuntur, quasi eos perseveraturos habeatur incertum: non aliter hæc audire debent, quibus expedit non altum sapere, sed timere (*Rom. XI, 20*). Quis enim ex multitudine fidelium, quamdiu in hac mortalitate vivitur, in numero prædestinatorum se esse præsumat? Quia id occultari opus est in hoc loco, ubi

¹ In B., *insuperabiliter*, cum hæc adnotatione: « Am. et Fr., *inseparabiliter*, mendose ac dissentientibus Mss. » Plerique igitur editi ac Mss. ferunt, *insuperabiliter*. Sic etiam editio Lov. anni 1577, quæ hæc in nota subjicit: « Ita recte manuscripti omnes pro, *inseparabiliter*. Non sentit autem Augustinus electos a via recta declinare et superari a tentatione non posse; sed tam potentem eis dari gratiam, ut quantumvis infirmi et imbecilles, tamen nec declinent nec superentur: ut non neganda peccandi impotentia, sed eventus tantum significetur. Id quod sequentia verba satis indicant: *et ideo quamvis infirma, non tamen deficeret neque adversitate aliqua vinceretur*. Et infra: *infirmis servavit, ut ipso donante invictissime quod bonum est vellet, et hoc deserere invictissime nolent*. » Vocem *insuperabiliter* nihilominus expunximus, utpote novis erroribus faventem. M.

² Editi, *cum et voluntas*. Abest, et, a Mss.

³ Plures Mss., *ut*.

⁴ Plures Mss., *quæ*. In proximo sequente versu abest, *homo Dei*, a plerisque Mss.

¹ Sic Mss. At editi, *ex se ipsa*.

² Editi, *et bene vivendi, facilitati*: omisso, *tantæ*; quod ex Mss. restituitur.

³ Lov. et posteriores editiones, *quia*.

⁴ Editi, *etiam*.

sic cavenda est elatio, ut etiam per satanæ angelum, ne extolleretur, tantus colaphizaretur apostolus (II Cor. xii, 7). Hinc Apostolis dicebatur, *Si manseritis in me* (Joan. xv, 7) : dicente illo qui eos utique sciebat esse mansuros. Et per prophetam, *Si volueritis et audieritis me* (Isai. i, 19) : cum sciret ipse in quibus operaretur et velle (Philipp. ii, 13). Et similia multa dicuntur. Nam¹ propter hujus utilitatem secreti, ne forte quis extollatur, sed omnes etiam qui bene currunt timeant, dum occultum est qui perveniant : propter hujus ergo utilitatem secreti credendum est quosdam de filiis perditionis, non accepto dono perseverandi usque in finem, in fide quæ per dilectionem operatur incipere vivere, et aliquandiu fideliter ac juste vivere, et postea cadere, neque de hac vita priusquam hoc eis contingat auferri. Quorum si nemini contigisset, tamdiu haberent homines istum saluberrimum timorem, quo vitium elationis opprimitur, donec ad Christi gratiam qua pie vivitur pervenirent, deinceps jam securi nunquam se ab illo esse casuros. Quæ præsumptio in isto tentationum loco non expedit, ubi tanta est infirmitas, ut superbiam possit generare securitas. Denique etiam hoc erit ; sed tunc, quod² jam est in angelis, etiam in hominibus erit, quando ulla superbia esse non poterit. Numerus ergo sanctorum per Dei gratiam Dei regno prædestinatus, donata sibi etiam usque in finem perseverantia, illic integer perducetur, et illic integerrimus jam sine fine beatissimus servabitur, adhærente sibi misericordia Salvatoris sui, sive cum convertuntur, sive cum præliantur, sive cum coronantur.

41. Nam et tunc esse illis Dei misericordiam necessariam sancta Scriptura testatur, ubi sanctus³ de Domino Deo suo⁴ dicit animæ suæ, *Qui coronat te in miseratione et misericordia* (Psal. cii, 4). Dicit etiam Jacobus apostolus, *Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam* (Jacobi ii, 13) : ubi ostendit etiam in illo judicio, in quo justii coronantur, injustique damnantur, alios cum misericordia, alios sine misericordia judicandos. Propter quod etiam mater Machabæorum filio suo dicit, *Ut in illa miseratione cum fratribus te recipiam* (II Machab. vii, 29). *Cum enim rex justus, sicut scriptum est, sederit in throno, non adversabitur ante eum omne malum. Quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato* (Prov. xx, 8, 9, sec. LXX)? Ac per hoc etiam ibi Dei misericordia necessaria est, qua fit⁵ beatus, cui non imputavit Dominus peccatum (Psal. xxxi, 2). Sed tunc pro bonorum operum meritis justo judicio etiam ipsa misericordia tribuetur. Cum enim dicitur, *Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam*; manifestatur in his in quibus inveniuntur bona opera misericordiæ, judicium cum misericordia fieri; ac per hoc etiam ipsam misericordiam meritis bonorum operum reddi. Non sic est nunc, quando non so-

lum nullis bonis, sed etiam multis malis operibus præcedentibus, misericordia ejus prævenit hominem, ut liberetur a malis, et quæ fecit, et quæ facturus fuerat nisi Dei gratia regeretur¹, et quæ passurus fuerat in æternum nisi erueretur a potestate tenebrarum, et transferretur in regnum Filii charitatis Dei (Coloss. i, 13). Verumtamen quia et ipsa vita æterna, quam certum est bonis operibus debitam reddi, a tanto Apostolo gratia Dei dicitur (Rom. vi, 23), cum gratia non operibus reddatur, sed gratis detur; sine ulla dubitatione confitendum est, ideo gratiam vitam æternam vocari, quia his meritis redditur, quæ gratia contulit homini. Recte quippe ipsa intelligitur quæ in Evangelio legitur², *Gratia pro gratia* (Joan. i, 16), id est, pro his meritis quæ contulit gratia.

42. Hi vero qui non pertinent ad hunc prædestinatorum numerum, quos Dei gratia sive nondum habentes ullum liberum suæ voluntatis arbitrium, sive cum arbitrio voluntatis, ideo vere libero, quia per ipsam gratiam liberato, perducit ad regnum : hi ergo qui non pertinent ad istum certissimum et felicissimum numerum, pro meritis justissime judicantur. Aut enim jacent sub peccato, quod originaliter generatione³ traxerunt, et cum illo hæreditario debito hinc exeunt, quod non est regeneratione dimissum; aut per liberum arbitrium alia insuper addiderunt : arbitrium, inquam, liberum, sed non liberatum; liberum justitiæ, peccati autem servum, quovolvuntur per diversas noxias cupiditates, alii magis, alii minus; sed omnes mali, et pro ipsa diversitate diversis suppliciiis judicandi. Aut gratiam Dei suscipiunt, sed temporales sunt, nec perseverant; deserunt⁴ et deseruntur. Dimissi enim sunt libero arbitrio, non accepto perseverantiæ dono, judicio Dei justo et occulto.

CAPUT XIV. — 43. Patiantur ergo homines se corripere quando peccant, nec de ipsa correptione contra gratiam argumententur, nec de gratia contra correptionem : quia et peccati justa pœna debetur, et ad ipsam pertinet justa correptio, quæ medicinaliter adhibetur, etiamsi salus ægrotantis incerta est : ut si is qui corripitur, ad prædestinatorum numerum pertinet, sit ei correptio salubre medicamentum; si autem non pertinet, sit ei correptio pœnale tormentum. Sub isto ergo incerto ex charitate adhibenda est, cujus exitus ignoratur; et pro illo cui adhibetur, orandum est ut sanctur. Cum autem homines per correptionem in viam justitiæ seu veniunt seu revertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante atque rigante, et quolibet in agris vel arbustulis operante dat incrementum Deus; cui volenti salvum facere nullum hominum⁵ resistit arbitrium? Sic enim velle seu nolle in volentis aut nolentis est potestate, ut divinam voluntatem non impediat, nec superet potestatem. Etiam⁶ de his enim qui faciunt quæ non vult, facit ipse quæ vult.

¹ Am. et Fr. omittunt, *Nam*. Habent nostri Mss.

² Nonnulli Mss., *sed tunc, quando quod*.

³ Editi, *ubi sanctus David*. Abest, *David*, a Mss.

⁴ Plures Mss., *de Domino dicit animæ suæ* : omisso, *Deo suo*.

⁵ Am. Er. et aliquot Mss., *fiet*. Duo Mss., *fiat*.

¹ Sic novem Mss. Editi vero, *regeneraretur*.

² Am. Er. et plures Mss., *quæ gratia in Evangelio*.

³ Editi, *de generatione*. Abest, *de*, a Mss.

⁴ Duo Mss., *sed deseriant*.

⁵ Sola editio Lov., *hominis*.

⁶ Editi, *De his enim*, omisso, *etiam*, quod exstat in Mss.

44. Et quod scriptum est, quod vult omnes homines salvos fieri (1 Tim. II, 4), nec tamen omnes salvi fiunt, multis quidem modis intelligi potest, ex quibus in aliis opusculis nostris aliquos commemoravimus (*Enchirid. cap. 103; lib. 22 de Civit. Dei, capp. 1 et 2; supra, lib. 4 contra Julian., cap. 8, etc.*): sed hic unum dicam. Ita dictum est, *Omnes homines vult salvos fieri*, ut intelligantur omnes prædestinati; quia omne genus hominum in eis est. Sicut dictum est Pharisæis, *Decimatis omne olus* (Luc. XI, 42): ubi non est intelligendum nisi omne quod habebant; neque enim omne olus quod erat in toto terrarum orbe decimabant. Secundum istum locutionis modum dictum est, *Sicut et ego omnibus per omnia placeo* (1 Cor. X, 33). Numquid enim qui hoc dixit, placebat etiam tam multis persecutoribus suis? Sed placebat omni generi hominum, quod Christi congregabat Ecclesia, sive jam intus positus, sive introducendis in eam.

45. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei, qui in cœlo et in terra omnia quæcumque voluit fecit (*Psal. cxxxiv, 6*), et qui etiam illa quæ futura sunt fecit (*Isai. xlv, sec. LXX*), humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult: quandoquidem etiam de ipsis hominum voluntatibus, quod vult, cum vult, facit. Nisi forte (ut ex multis aliqua commemorem) quando Deus voluit Saûli regnum dare, sic erat in potestate Israelitarum subdere se memorato viro, sive non subdere, quod utique in eorum erat positum voluntate, ut etiam Deo valerent resistere. Qui tamen hoc non fecit, nisi per ipsorum hominum voluntates, sine dubio habens humanorum cordium quo placeret inclinandorum omnipotentissimam potestatem. Sic enim scriptum est, *Et dimisit Samuel populum, et abiit unusquisque in locum suum; et Saûl abiit in domum suam in Gabaa; et abierunt potentes quorum tetigit Dominus corda cum Saûle. Et filii pestilentes dixerunt: Quis salvabit nos? hic¹? Et inhonoraverunt eum, et non attulerunt ei munera* (1 Reg. X, 25-27). Numquid aliquis dicturus est, non iturum fuisse cum Saûl, quemquam eorum, quorum tetigit corda Dominus ut irent cum illo; aut isse aliquem pestilentium, quorum ut hoc facerent corda non tetigit? Item de David, quem Dominus in regnum successu prosperiore constituit, ita legitur: *Et ambulabat David proficiens, et magnificabatur, et Dominus erat cum illo* (1 Par. XI, 9). Hoc cum præmissum fuisset, paulo post dictum est: *Et Spiritus induit Amasai principem triginta², et dixit: Tui sumus, o David, et tecum futuri, fili³ Jesse. Pax, pax tibi, et pax adjutoribus tuis, quia auxiliatus est tibi Deus*. Numquid iste posset adversari voluntati Dei, et non potius ejus facere voluntatem, qui in ejus corde operatus est per Spiritum suum quo indutus est, ut hoc vellet, diceret, et faceret⁴? Item paulo post ait eadem Scriptura: *Omnes hi viri*

bellatores, dirigentes aciem corde pacifico venerunt in Hebron, ut constituerent David super omnem Israel (1 Par. XII, 18, 38). Sua voluntate utique isti constituerunt regem David. Quis non videat? quis hoc neget? Non enim hoc non ex animo, aut non ex bona voluntate fecerunt, quod fecerunt⁵ corde pacifico: et tamen hoc in eis egit, qui in cordibus hominum quod voluerit operatur. Propter quod præmisit Scriptura, *Et ambulabat David proficiens, et magnificabatur, et Dominus omnipotens erat cum illo*. Ac per hoc Dominus omnipotens qui erat cum illo, adduxit istos ut eum regem constituerent. Et quomodo adduxit? numquid corporalibus ullis vinculis alligavit? Iustus egit, corda tenuit, corda movit, eosque voluntatibus eorum, quas ipse in illis operatus est, traxit. Si ergo cum voluerit reges in terra Deus constituere, magis habet in potestate voluntates hominum quam ipsi suas; quis alius facit ut salubris sit correptio, et fiat in correpti corde correctio, ut cœlesti constituantur in regno?

CAPUT XV. — 46. Corripiantur itaque a præpositis suis subditi fratres correptionibus de charitate venientibus, pro culparum diversitate diversis, vel minoribus, vel amplioribus. Quia et ipsa quæ damnatio nominatur, quam facit episcopale iudicium, quæ poena in Ecclesia nulla major est, potest, si Deus voluerit, in correptionem saluberrimam cedere atque proficere. Neque enim scimus quid contingat sequenti die; aut ante finem vitæ hujus de aliquo desperandum est; aut contradici Deo potest, ne respiciat et det poenitentiam, et accepto sacrificio spiritus contribulati cordisque contriti a reatu quamvis justæ damnationis absolvat, damnatumque ipse non damnet. Pastoralis tamen necessitas habet, ne per plures serpent dira contagia, separare ab ovibus sanis morbidam: ab illo, cui nihil est impossibile, ipsa forsitan separatione sanandam. Nescientes enim quis pertineat ad prædestinatorum numerum, quis non pertineat; sic afflicti debemus charitatis affectu, ut omnes velimus salvos fieri. Hoc quippe fit, cum singulos quosque, ut occurrerint cum quibus id agere valeamus, ad hoc conamur adducere, ut justificati ex fide pacem habeant ad Deum (Rom. V, 1): quam prædicabat etiam Apostolus, cum dicebat, *Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos: obsecramus pro Christo, reconciliari Deo* (II Cor. V, 20). Quid est enim ei reconciliari, nisi pacem ad illum habere? Propter quam pacem etiam ipse Dominus Jesus dixit discipulis suis: *In quamcumque domum intraveritis, primum dicite, Pax huic domui: et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra; sin autem, ad vos revertetur* (Luc. X, 5, 6). Cum hanc evangelizant pacem, de quibus prædictum est, *Quam speciosi pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona* (Isai. LII, 7)! nobis quidem tunc incipit esse quisque filius pacis, cum obedierit et crediderit huic Evangelio, et ex fide

¹ Sic Mss. juxta LXX. At Am. Er., *Num salvabit nos hic? Lov., Numquid salvabit nos hic?*

² In Mss., *induit Sumai principem triginta*. Editi ferebant, *principem inter triginta*. Abest, *inter*, a LXX et a Mss.

³ Er. Lov., *fili*: mendose.

⁴ Quinque Mss., *vellet dicere et facere*. Sorbonicus, *vellet*

diceret, vellet et faceret: forte pro, *vellet dicere, vellet et facere*.

⁵ Sic et uno Vaticano Ms. addimus, *quod fecerunt*.

justificatus pacem ad Deum habere cœperit : secundum autem prædestinationem Dei, jam filius pacis erat. Neque enim dictum est, Super quem requieverit pax vestra, fiet filius pacis : sed, *Si ibi fuerit, inquit, filius pacis, requiescet super illam domum¹ pax vestra.* Jam ergo et antequam illi annuntiaretur hæc pax, filius pacis ibi erat, sicut eum noverat atque præscierat non evangelista, sed Deus. Ad nos ergo qui nescimus quisnam sit filius pacis, aut non sit, pertinet nullum exceptum facere, nullumque discernere; sed velle omnes salvos fieri, quibus prædicamus hanc pacem. Neque enim metuendum est ne perdamus eam, si ille cui prædicamus, non est filius pacis, ignorantibus nobis : ad nos enim revertetur, id est, nobis proderit ista prædicatio, non et illi; si autem super eum pax prædicata requieverit, et nobis, et illi.

47. Quia ergo nos qui salvi futuri sint nescientes, omnes quibus prædicamus hanc pacem salvos fieri velle Deus jubet, et ipse in nobis hoc operatur, diffundendo istam charitatem in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis (*Rom. v, 5*) : potest etiam sic intelligi, quod *omnes homines Deus vult salvos fieri*; quoniam nos facit velle : sicut *misit Spiritum Filii sui clamantem, Abba, Pater* (*Galat. iv, 6*), id est, nos clamare facientem. De ipso quippe Spiritu, alio loco dicit, *Accepimus Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater* (*Rom. viii, 15*). Nos ergo clamamus, sed ille clamare dictus est, qui efficit ut clamemus. Si ergo clamantem Spiritum recte dixit Scriptura, a quo efficitur ut clamemus; recte etiam volentem Deum a quo efficitur ut velimus. Ac per hoc, quia et corripiendo nihil aliud debemus agere, nisi ut ab ista pace quæ est ad Deum non recedatur, aut ad eam qui recesserat revertatur, nos agamus sine desperatione quod agimus. Si filius pacis est quem corripimus, requiescet super eum pax nostra : sin autem, ad nos revertetur.

48. Quamvis itaque etiam dum quorundam fides subvertitur, firmum Dei fundamentum stet, quoniam scivit Dominus qui sunt ejus : non tamen ideo nos pigri et negligentes esse debemus in corripiendis, qui corripiendi sunt. Neque enim frustra dictum est, *Corrumpunt mores bonos colloquia mala* (*I Cor. xv, 33*); et, *Peribit² infirmus in tua scientia, frater, pro-*

¹ Ita hoc loco Mss. At editi habent, *super eum*; et omittunt, *domum*.

² In Mss., *Perit*.

pter quem Christus mortuus est (*I Cor. viii, 11*). Non argumentemur contra ista præcepta salubremque terrorem dicentes, Et corrumpant mores bonos colloquia mala; Et, pereat infirmus, quid ad nos? Firmum fundamentum Dei stat, et nemo perit nisi filius perditionis.

CAPUT XVI. — Absit ut ista garrientes, securos nos in hac negligentia esse debere credamus. Verum est enim quia nemo perit, nisi filius perditionis : sed ait Deus per Ezechielem prophetam, *Ille quidem in peccato suo morietur, sanguinem vero ejus de manu speculatoris requiram* (*Ezech. iii, 18*).

49. Proinde, quantum ad nos pertinet, qui prædestinatos a non prædestinatis discernere non valeamus, et ob hoc omnes salvos fieri velle debemus; omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, adhibenda est a nobis medicinaliter severa correptio : Dei est autem illis eam facere utilem, quos ipse præscivit et prædestinavit conformes imaginis Filii sui. Si enim aliquando timore non corripimus, ne aliquis inde pereat; cur non etiam timore corripimus, ne aliquis inde plus pereat? Neque enim dilectionis viscera majora gestamus quam beatus Apostolus, qui dicit : *Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes : videte ne quis malum pro malo alicui reddat* (*I Thess. v, 14, 15*). Ubi intelligendum est tunc potius malum pro malo reddi, si corripiendus non corripitur, sed prava dissimulatione negligitur. Dicit etiam : *Peccantes coram omnibus corripe, ut cæteri timorem habeant* (*I Tim. v, 20*). Quod de his peccatis accipiendum est quæ non latent, ne contra Domini sententiam putetur locutus. Ille enim dicit : *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum*. Verumtamen et ipse severitatem correptionis eo usque perducit, ut dicat, *Si nec Ecclesiam audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus* (*Matth. xviii, 17, 18*). Et quis magis dilexit infirmos, quam ille qui pro omnibus est factus infirmus, et pro omnibus ex ipsa infirmitate crucifixus? Quæ cum ita sint, nec gratia prohibet correptionem, nec correptio negat gratiam : et ideo sic est præcipienda justitia, ut a Deo gratia, qua id quod præcipitur fiat, fidei oratione poscatur; et hoc utrumque ita faciendum est, ut neque justa correptio negligatur. Omnia vero hæc cum charitate fiant : quoniam charitas nec facit peccatum, et cooperit multitudinem peccatorum.

AD SUBSEQUENTES DUOS LIBROS,

UNUM DE PRÆDESTINATIONE SANCTORUM, ALTERUM DE DONO PERSEVERANTIÆ,

ADMONITIO

PETITA EX LOVANIENSIIUM EDITIONE.

Postquam in Gallias allati fuere libri quidam Augustini contra Pelagianos scripti, non paucorum illic animos, offenderunt; non modo de communi doctorum vulgo, sed quorundam etiam presbyterorum ac episcoporum qui et pietate et eruditione celebres et commendati habebantur : adeo ut multi quoque Augustini doctrinæ